

КРИЗА ПРОПОВЕДНИШТВА И ЊЕГОВИ ПРОБЛЕМИ

Већ неколико десетина година у хришћанском свету уопште говори се о кризи проповедништва. У многим земљама се чују приговори против начина проповедања. Велики проповедник нашега времена, сада већ покојни Tihamer Toth је и сам дизао глас против рђавог проповедања. У целој Европи се, како он каже у предговору својих проповеди о десет Божјих заповести,¹⁾ жале на занемаривање и неосвртање на проповеди. Некада су духовне проповедаонице вредиле као моћ која влада светом и многа је проповед била од одлучног значења. Морамо признати да је и данас, такође, привлачна снага проповеди све мања.

О кризи проповедништва и о проблемима проповеди говорили су и говоре и други, и пре и после Тога, као нпр.: Willibrord Bessler,²⁾ Thadäus Soiron,³⁾ Viktor Schurr,⁴⁾ Ricardo Lombardi,⁵⁾ Bernhard Häring,⁶⁾ па цео један број доминиканског часописа »La Maison-Dieu«, и најзад најновији познати аутори, као Johannes Ries својим замашним делом »Krisis und Erneuerung der Predigt«,⁷⁾ Otto Semmelroth,⁸⁾ Karl Rahner,⁹⁾ Anselm Günthör,¹⁰⁾ Michael Pflieger,¹¹⁾ група загребачких професора теологије¹²⁾ и др. Сви они признају да криза постоји, да је она и широка и дубока. Изгледа да је данашња „криза проповедништва“ само једна од компонената једне шире кризе: то је општа духовна, морално-религиозна криза, у којој се нашло савремено човечанство. У тој општој кризи наметнула се потреба да се преиспита свеукупни живот савремене Цркве тражећи разлоге, могућности и путеве, којима би Црква могла да помогне да свет изиђе из тог положаја.

¹⁾ T. Toth, Die zehn Gebote. Predigten I, Paderborn 1931, 6.

²⁾ Der junge Redner. Einführung in die Redekunst, Freiburg i. Br. 1921.

³⁾ Heilige Theologie. Theologie des Wortes Gottes, Regensburg 1935.

⁴⁾ Wie heute predigen? Stuttgart 1949; Seelsorge in einer neuen Welt, Salzburg 1957.

⁵⁾ Per un mondo nuovo, Rom 1954.

⁶⁾ Macht und Ohnmacht der Religion, Salzburg 1956.

⁷⁾ Studien zur Situation der Verkündigung, Frankfurt am M. 1960.

⁸⁾ Wirkendes Wort. Zur Theologie der Verkündigung, Frankfurt am Main 1962.

⁹⁾ Sendung und Gnade. Beiträge zur Pastoraltheologie, Innsbruck 1959; Hörer des Wortes (neue bearbeitet von J. B. Metz), München 1963.

¹⁰⁾ Die Predigt. Theoretische und praktische theologische Wegweisung, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1963.

¹¹⁾ Kerygmantik. Verkündigung des Wortes. Tyrolia-Verlag, Innsbruck-Wien-München 1965.

¹²⁾ Božja riječ zajednici. Zbornik liturgijskog tečaja II, Zagreb 1963.

Расправљајући о кризи проповедања многи од поменутих научника износе и разлоге неуспешног проповедања указујући и на савремене проблеме проповеди. Неки од њих, напр. Toth и Schurr поклањају пажњу тзв. *објективним* тешкоћама, анализи стварних прилика, општој материјализацији живота, помањкању смисла за надземаљске вредности, тоталној тежњи за уживањем на једној и преоптерећености данашњег човека на другој страни. Савремени човек је сатрвен послом и његов живот је скоро потпуно растрган. Ове чињенице се не могу и не смеју мимоћи. Стога проповедник мора разумети душу људи којима говори. Не сме да одриче стварност, да затвара очи пред њом. Мора да зна и да призна да у хришћанству још није постигнута срећа, већ само сигуран пут до среће, срећа у нади да ћемо најзад добити мир као венац онима који су се правилно борили с тешкоћама, проблемима, сумњама, страхом. Зато се проповедник и труди да би што боље применио Божју истину на конкретну ситуацију. Сасвим је друго питање да ли се у овим чињеницама, које засецају у саму социјалну структуру данашњег човека, може што изменити. Утицати напр. на законодавства народа широм света, како би људски живот попримио што хуманији облик, те се у врлогу механизације ипак отео закону машине и сачувао своје радости слободног размишљања и изразито људског стварања. Сасвим је јасно да брига око тога у великој мери превазилази оквире једног оваквог рада.

Али, ако је тешко, нарочито у већим размерама, предузети нешто за отклањање објективних тешкоћа, онда тих тешкоћа нема у подручју *субјективних* узрока данашње кризе проповедништва. Стога поменути омилитичари нарочито на то указују. Они с пуним правом ударају најпре на недовољну, слабу проповедничку формацију, а затим и на саме проповеднике, онд. њихово проповедање.

Проповедничка формација показује у много случајева страховиту површност. Пре свега меша се проповедништво с реториком. Иако је још одавно Paul Wilhelm von Kerpler¹³⁾ показао да је проповедништво једна изразито теолошка дисциплина, и данас има приручника којима су омилитика и реторика једно исто. У њима се, истина, налази све оно што спада у *ars dicendi* — прописи, раздеобе, минутиозно разглабање о свим врстама тропа и фигура. Па ипак се, поред свега тога, човек пита, шта је то проповедништво? Зар оно стварно нема ништа властито, ништа чиме би се могло означити у својој суштини, у ономе што је за њега и по њега битно и важно? Зар не постоји начин да се у проповедништво дубље уђе, да се открије његова унутрашња природа и пронађу потстицаји који би били и друкчији и дубљи од једноставних описа говорничких правила и пуке технике говора?

Свакако да проповедништво као усмено изражавање мисли и уверења претпоставља технику говорништва, — али, зар оно није далеко изнад ње? Зар оно по себи није нешто што надмашује сваку

¹³⁾ Homiletische Gedanken und Ratschläge, 1911; Predigt und Heilige Schrift, 1926.

технику? Није ли баш недостатак праве обраде, правог познавања проповедништва у његовим дубинама и основима један од великих узрока лошег проповедања, односно лоше проповедничке формације?

Данашње проповеди су, по мишљењу V. Schurr-а, досадне, несавремене, отрцане, безбојне, сладуњаве, а уз то и нереалне, сасвим изнад стварног живота, игноришу стварни живот, живот овакав какав је. А проповедник, међутим, као разумно оруђе, мора да истражи, открије и схвати положај света у коме Божја реч треба, преко њега, да постане делотворна. Даље, он мора да истражује проблеме на које треба одговорити, на које треба применити реч Божју. Мора, дакле, уочити конкретне, постојеће проблеме који су ту, оне невидљиве који муче савремени свет.

Louis Bouyer¹⁴⁾ тражи од проповедника да отворено признају да сами не верују у моћ речи Божје, чак ни у збиљу недељне проповеди. Парохијско недељно проповедање пати најалост, истовремено и од недостатка доктринарног садржаја и од недостатка људске истине. Он нарочито истиче помањкање уверења. Raoul Plus, познат са фином француском иронијом, овако се изражава о проповедању: Човек толико пута има утисак, слушајући ову или ону проповед, да је то што је прочитано или научено, сабрано из антикварнице, — можда занимљиво, али неразрађено, неразмишљено, неизграђено до краја, једном речју — површно. Слушаоци ће још од првих речи стећи утисак нечега старог, плесњивог, нечега што заударра, неживог, мртвог, потпуно нереалног... па ће, дремајући, чекати да се одлистају странице тога неразумљивог хербаријума.¹⁵⁾

У новије време Emmanuel Mounier је изрекао још оштрију и дубљу, можда не у свему потпуно оправдану критику: „Реч је постала тело. И као човек она с телом слаби и умире. Дух Цркве није обљутавио... али, његово слово је готово умрло. Његове речи се готово не разумеју... свет је изгубио кључ његова језика, а Црква је изгубила реч језика људи. Хришћанин је — а и многи проповедник — као лудак у свету: он говори, иако га не разумеју, а мисли да су сви други људи луди“.¹⁶⁾

Најзад, да поменемо и то да је француски католички писац и академик François Mauriac, можда с много надмености рекао да му је „одвратан сваки сакрални говорник, био он вешт, или не“. Он очекује од свештеника да му да Бога, а не да му о Богу говори. За њега је живот свештеников увек био најуспелија проповед. Дobar свештеник не треба ништа да му каже, — он га гледа, и то му је доста. Литургија је једина проповед која га осваја и која га уверава. Овим Моријак свакако изражава своје, субјективно потцењивање проповеди. Међутим, већина осталих критика потичу из срца дубоко

¹⁴⁾ Surces de la prédication. Специјални број часописа La Maison-Dieu. Види такође његово дело: »Mensch und Christ«, Mainz 1959.

¹⁵⁾ R. Plus, Prédication réelle — irréelle, Paris 1926, 27 f.

¹⁶⁾ E. Mounier, L'agonie du christianisme. »Esprit«, XVI-e année, mai 1946, 730, 725; Види и његово дело: »Angst und Zuversicht des 20. Jahrhunderts«, Heidelberg 1955.

хришћанских, јер су људи жељни добре проповеди. А све оне ипак говоре о томе да заиста постоји криза у проповедништву. Све пак приговоре данашњем проповедању Bernard Olivier класификује тако што мисли да је оно пре свега премало јеванђелско, како у инспирацији, тако и у изражавању, затим премало доктринарно, пречесто празно морализирање, ако чак није и у служби непосредног материјалног интереса и, најзад, да је оно премало инкарнирано у конкретан и савремен менталитет. Проповедници се често задовољавају објављивањем вечних истина, не бринући се много о томе како би показали уклапање тих истина у практичан живот.

Тражећи излаз из кризе ми, пре свега, тражимо њене узроке. Узрок кризи савременог проповедништва је, по мишљењу W. Bessler-a, у томе што се при објављивању речи Божје превише пажње поклања реторици. Реторику треба оставити пред вратима храма, а проповедати реч Божју. Једноставно и јасно. Toth опет мисли да све треба усмерити на то да се Божја ствар људски што боље прикаже, да се Божја реч са говорничке стране учини што снажнијом, а то значи да се у обради што више усаврши. По његовом мишљењу проповеди су досадне ако су лоше обрађене, а људи, особито данас, желе да им се лепо говори. Зато треба уложити све силе како би проповедникова реч била привлачна, занимљива, интересантна, тако да слушаоци у њој уживају. Schurr је, међутим, присталица једне још свестраније реформе. Он каже да се ради о обнови која ће обухватити и садржај и облик, с особитим освртом на њихову повезаност с духовним преокретом светских размера нашега времена. Други, опет, предлажу нешто друго. Тако је и дошло до тога да се већ двадесетак година поставља захтев да се створи теологија проповедања и проповеди. И ми још увек чекамо „теолошку рефлексију о природи преношења речи Божје”.¹⁷⁾

Свакако, треба одмах нагласити, да сви ови погледи садрже много истине и о њима треба водити рачуна. Превише реторике није никад доприносило обнављању парохија. Исто тако се не може рећи да би сама гола реч, без ичега што би је с људске стране чинило привлачном, могла увек да делује. У сваком случају се ни у једној од критика не налази пут за отклањање кризе. За тражење пута који води решењу кризе потребно је осврнути се на саму природу објављивања речи, заћи у суштину ствари, најпре обзиром на самог проповедника, затим на средину у којој се проповеда и, најзад, на сам начин проповедања.

Осврћући се на природу објављивања речи одмах треба нагласити да је суштина проповедања у преношењу речи Божје у људска срца, служба Речи Божје. Стога би теологија проповедања требало да буде систематско и логично, дакле научно образложење суштине, узрока, циљева, метода и средстава преношења речи Божје у људска срца и то израђено на лемељу Откривења, уз помоћ спекулације, тј. размишљања о подацима Откривења о томе предмету, јер је меродавно шта о томе мисли Бог и шта је Он о томе објавио. Заиста ће

¹⁷⁾ D. Grasso, Gregorianum 1961, 250.

од велике важности бити теологија проповедања, али њом самом криза неће бити решена.

Ако се осврнемо на интимну природу проповедања, онда је прво наше сазнање у томе да проповедати значи говорити реч Божју. То опет значи да проповедник преноси, саопштава нешто што припада Богу. Бог је, дакле, у извесном смислу *causa principalis*, главни узрок, начело проповедања. А најнепосреднији циљ проповедања је у томе да људи поверују у Божју реч, а затим да у вери имају живот. Међутим, да људи могу поверовати у натприродне истине потребна је благодат. Благодат је потребна и проповеднику да би могао натприродни садржај Божанског откривења животну усвојити тако да буде у стању да га *his et nunc* што прикладније и са што већом снагом натприродне уверљивости донесе слушаоцима.

Пошто благодат обавља оно што је најбитније и главно, онда је разумљиво да проповедање ниуком случају није неко чисто људско деловање, једна грана реторике. Оно је по својој суштини део натприродне стварности, уколико се она остварује у животу људи и човечанства. Проповедање је деловање Божје, уз сарадњу људи, за спасење људи. Оно је слично деловању светих тајни; оно је део оног божанског мистерија којим Бог извршује наше избављење од греха и преобликовање у славно своје детињство, јер се њему свидело да спаси свет „људом проповећу“ (*κρηρυματος* — 1 Кор 1,21).

Ко је пак проповедник? Неки *ὁ βλεπνολόγος*, *seminiverbius*, како Атињани назваше ап. Павла кад се појавио на Ареопагу (ДА 17,18)? Не, никако. Да бисмо га разумели, морамо се осврнути на почетке његова послања.

Проповедник је човек *ex hominibus assumptus*, из људи изабран. Њему је, као некад Јеремији, наређено: „Иди куда те год пошаљем, и говори што ти год кажем“ (Јер 1,7); њему је речено, као и Мојсију који се супротстављао, изговарајући се да не зна да говори: „Кажи... све што ти заповедим“ (Иза 6,29; 7,2), или као Јони: „Устани, иди и проповедај... оно што ти кажем“ (Јона 1,2 и 3,1). Проповедник је, дакле, изасланик Божји, управо његов весник, *κρυξ*, носилац његових порука, гласник *κατ' ἐξουχίην* доносилац Божјих, Очевиx по рука човечанству.

У нашој теолошкој рефлексiji о природи проповедања стоји и сазнање да је проповедник *causa instrumentalis*, узрок, начело оруђа, средства речи Божје. Проповедник је, дакле, оруђе којим се Бог служи и које Богу послужује у мистерију проповедања. Али, проповедник није мртво оруђе, него оруђе живо, разумно, слободно. Па ипак проповедник не сме да поступа с речју Божјом самовољно, јер он, као оруђе, није зачетник, аутор, него преносилац, посредник речи Божје. Зато он и не сме да измишља, већ да истражује Божју мисао. Преко његових уста проговара Божја мудрост и Божја истина. И овде сад долази до првог заплета, до кризе, до праве драме.

Свештеник је у исто време и човек са свим људским бригама. Он мора да се брине за много разних ствари, да једе, пије, спава, обавља мноштво црквених послова и других својих дужности, али његова доминантна мисија остаје. То је мисија кирикса, изасланика Божјег, гласника Христових тајни. А ово је заиста тешка ситуација,

за коју би се могло рећи да је и апсурдна. Свештеник, човек као и други људи, треба сада да води контемплативан живот, да усред буке савременог живота послуша глас Божји и израња из тајни Божјих и људима доноси Бога, не само да им говори о Богу, него да омогућује Богу да кроза њ говори, да отвара своја уста да би Бог преко њих проговорио, да људи кроз његово уверење и дрхтај његове душе осете истинитост онога »haec dicit Dominus Deus«; дакле, да буде такав да могу схватити, уочити да им Бог говори.

Први је, дакле, извор кризе у диспропорцији између величине позива, управо постављеног захтева — живети сасвим зарођен у Бога — и стварних, конкретних прилика, временских могућности, ограниченог располагања временом. Да ли су сами свештеници прва негација онога што објављују и не представљају ли они својом личношћу, њеном конкретном појавом, њеним мањим или већим недостацима, живу негацију божанске вести коју доносе људима? Ово су питања која неизбежно изнутра раздиру изасланика Божјега. Али, свештеник зна како ће да уклања диспропорцију која постоји између грандиозности лика изасланика Божјега, онаквог каквог га је Бог замислио, и сићушности димензија на које је понекад сведена његова личност.

Изградња снажног проповедника не може се одвијати независно од средине у којој живи. Још је Аристотел рекао да интелегентно деловање полази од унутрашњости ствари, с познавањем средине у којој се говори. Без тога нема озбиљног проповедништва. Живот средине, међутим, манифестује се углавном у два правца: у одређеном идејном струјању с једне, и конкретним околностима с друге стране. Док се о првом може информисати помоћу разних публикација, почевши од дневне штампе па до књижевних и научних дела, докле упознавање конкретних околности тражи проучавање на терену, у додиру с људима и са стварношћу која окружује, која је саставни део живота. Ова конкретна стварност је веома сложена, она се и мења. Стога нема познавања средине које би било дефинитивно. То није лекција која се у школи научи једном заувек. А конкретно непознавање стварности изазива код људи саучешће, или чак и потсмех. Кома се, међутим, људи потсмехују, тај много не значи. Људи не желе да их поучава неко ко, обзиром на живот, даје утисак бачића.

Свакако да конкретно познавање средине има и своје тешкоће. Једна извесна аскеза најрадије би затворила свештеника у олтар и забранила му сваки контакт с људима, изван исповедаонице. По другом, супротном схватању, свештеник треба да буде фамилијарно помешан са свим манифестацијама савременог живота, не само као посматрач, него и као учесник. Ова два схватања покушао је још раније да измири један савремени филозоф и теолог, Sertillange. Ако, по његовом мишљењу, безусловно треба елиминисати доконе посете и везе, ипак — уз потребне мере разборитости и опреза — одржавање саобраћаја с људима разних средина, у циљу обогаћења личног искуства, сасвим је на месту. Али у том случају то није ствар личног укуса, него потребе. Не у циљу да се испитује и воде анкете, него да се поучава посматрањем. Ово би тек био почетак упознавања.

Парадокс живота је да се у њ споља не може директно продрети. У њ треба продрети сасвим другим путевима: мишљу, афектом, медитацијом, молитвом; управо уздижући се кроз све то у висине Божје. Само се на тај начин добија о њима, висинама Божјим, поглед дубоко озбиљан, довољно простран и дубок, слободан од замагљености, од које пати свако непосредно чулно опажање. Само се на тај начин запажају ствари на Божји, истински, живи начин. Само се на тај начин стичу судови ослобођени од привлачности, што их на наше судове врше наше страсти. Без тога нам прави спољни свет — онакав какав је у себи и у очима Божјим — често измиче управо стога што смо с њим исувише помешани, што је исувише наш, попут нашег ока, кога не видимо. Као што око упознајемо рефлексивом, тако и свет и себе у њему медитацијом. Само преносећи се до видика вечности можемо о временитим стварима правилно да судимо, да откривамо њихову вредност, да оцењујемо стварност живота којим оне живе.

Велика је наивност мислити да је познавање ствари у директном размеру с пољем опажања. *Ceteris paribus*, то је свакако истина. Али оно што сазнање чини заиста исправним, то је, изнад свега, дубина погледа, свеобухватни и свестрани продор у њ, а пут ка овоме је управо медитација и молитва. Само искуство, уколико човека излаже додиру са светом, крије у себи доста опасности. И где да се те опасности отклоне, ако не у додиру с Богом, у мирном посматрању свега с видика Божјих? „Унутрашња молитва дезинфикује искуство, прочишћава га као благотворно сунце. Човек који је обавља може свукуда да иде, а да се не умањи, јер поседује своју душу”, каже Sertillange.¹⁵⁾ Једном речју, преко унутрашње молитве спољашност долази у унутрашњост у најбољим околностима упознавања. Да је збиља овако, видимо код светаца, па и пустињских отаца. Њихови су погледи на свет — иако некад искуствено оскудни — били кудикамо дубљи и тачнији од описа људи који су у њ сасвим утонули. Свечи имају чудесне визије о човеку и пророчке погледе на све људске стварности.

Што се тиче слушалаца они никада не смеју да стекну утисак да их проповедник омаловажава, потцењује, презире. Ово се може десити ако им се говори без припреме. А без припреме је тешко говорити добро, топло, уверљиво, људски, с љубављу и поштовањем. Јер из сваког проповедничког наступа слушаоци осете да је он сам први слушалац онога што говори, да прислушкује у дубини душе шта проговара Божански Учитељ и цео се предаје тој снази истине која говори кроз светло вере. Свету науку проповедник асимилује у том смислу што по њој живи и што не говори само устима, него и делом. Св. Јован Златоуст је мало примера наводио, али је зато сам био пример.

Два су фактора који доприносе снази речи од пресудног значаја: божанска и људска страна саме речи. Човек који хоће да друге придобија, говорили су стари, мора поседовати извесну величину духа, спојену са жаром, ватреношћу. Он управо мора да буде сасвим

¹⁵⁾ A. D. Sertillange, *L'orateur chrétien*, Invisy 1930, 65. Немачко издање: *Verkünder des Wortes*, Salzburg 1936.

занесен за ствар о којој говори, испуњен ентузијазмом, да буде Богом надахнут. Некада је био проблем како доћи до тог божанског заноса. Цицерон је мислио да је требало бити од божанства тако рећи рођен, па да божански пламен проструји душом. Ми смо, међутим, кроз хришћанство сазнали да је довољно живети у близини Божјој, хранити се евхаристијским Богом, грејати се расматрањем на топлини срца Исусова, па да читаво наше биће обузме божански жар. Снази речи исто толико доприноси и то кад је та реч људска, дубоко људска. Реч је постала тело. Она треба као таква и да остане. Обучена у људски лик, приступачан, разумљив, уочљив. Без позе и намештености.

Проповедник као живо оруђе мора Божју реч да усвоји својим умом, тако да она прожима целу његову психу, покреће читаво биће. Поред тога он ће, као разумно биће, у све то да унесе и принос свога разума који има моћ откривања, изналажења, који је моћ креативна, а не чисто репродуктивна, моћ оцењивања и вредновања ствари, а не само набрајања. Стога проповедник напреже све силе свога интелекта, ојачаног снагом Светога Духа, да с једне стране асимилира своју науку онакву каква нам је предана, а с друге стране да открије прилазе којима ће ту науку донети овоме свету.

Доба парадних, стилизованих проповеди је прошло. Највећи психолог и педагог, највећи проповедник свих времена, Господ Исус Христос је сам показао пут успешну проповедању. Просто је запањујуће у коликој је мери своју, изнад свега узвишену, божанску реч почовечио, обукао у људску стварност, уткао је у цео конкретни савремени амбијент. Тим путем треба ићи. Свакако не да се буквално и у свим случајевима имитира Христов начин, јер наш садашњи амбијент није нужно и његов. Битно је, међутим, утеловљивати реч у истинску, сада постојећу стварност. Ради се, дакле, о загрејавању свога срца на жарком пламену божанске љубави, и о претакању целог тога жара у једноставан људски живот.

Има мишљења по којима основни проблем доброг проповедања није само у томе да ли проповедници познају свет, него и у томе да ли довољно познају Христа и његове тајне — *»mysteria regni Dei«*. Они у сваком случају треба да поседују два потпуно одређена знања: да познају свету науку и човека с којим живе и коме се обраћају. Уз ово иде и оно треће: дар и вештина говора. Поред свега тога проповед треба да буде таква да се осећа да је у њој, иза проповедника, присутан Христос. А то значи да иза проповедника треба да стоји Црква, тајанствено тело Христово. Црква — тајанствени Христос, треба кроз проповедника да проповеда Христа. *»Christum Christus praedicat«*, како то каже Бл. Августин.¹⁹⁾ Стога све ствари треба да вреднујемо еклисиолошки. Проповедати, наиме, треба „из Цркве” и „за Цркву”, како је то очито из изјава ап. Павла (Кол 1,25; Еф 3,2,7). Јер што се више и јаче буде егзистирало у Цркви, у телу Христову, то ће се црквеније и аутентичније проповедати Христос. А ово ће се заиста најбоље постићи ако се проповед што је више могуће, под свим видовима, уједини са Св. писмом и богослужењем.

¹⁹⁾ *Sermo 35, 1. MPL 39, 1563.*

Истина је да се данас нерадо проповеда догма. А кад се проповеда о Богу, то је Бог теодицеје, Бог људског разума, Бог филозофа. Међутим, службеници Јеванђеља треба да проповедају Јеванђеље, а то значи хришћански мистериј, живу и директну везу Пресвете Тројице с човечанством. Реч Божја је *θεβλυεωτος* (2 Тим 3,16), у исто време Богом надахнута и Богом продахнута, дише Богом, одише Бога. Стога ће и сама теологија бити животнија, на живот утицајнија што се више буде напајала Св. писмом. И баш је у томе значајан препород савремене теологије, који још није подједнако захватио све теолошке гране.

Данас се од свештеника тражи живи хришћански мистериј, а духовност верника теолошку фундаираност. Духовни романтизам прошлог столећа одавно је код верника избледео. Литургија, којој радо поклањају своју душу, довољно их је упозорила на догматску димензију духовног живота. Зато духовни доживљај тражи од верника мисаоно и психичко продубљивање хришћанских мистерија. У апостоаском раду Цркве сазнају да позив на акцију за Христа значи позив на дубину у Христу.

Из питања: како у душе нашег материјализованог столца удахнути хришћанство, тј. како у њих удахнути велике хришћанске мистерије, јасно се види да је догма данас позвана да из школских двора крене у људска срца, с професорске катедре на проповедаоницу. Ради се, дакле, о питању: шта треба проповедати, шта спада у материју проповедања, или још пре овога о питању: како проповедници хришћанства доживљавају хришћанство?

Чињеница је да се већина хришћанских проповедника није издигла изнад теодицејског хришћанства. Отуда толике проповеди о егзистенцији Бића Божјег! Па ипак то је предворје хришћанства, то спада у *»praesambula fidei«*. Истина, и о томе треба проповедати, али треба поћи и даље. Неки су се зауставили на неком апологетском хришћанству. Представљају хришћанство као религију коју непрестано треба бранити, чији су бедеми у сталној опасности. Ако уз ово додамо да се највише проповеди исцрпљује у моралним темама, — а и те не доспевају увек до покрштености, до похристовљења, — онда се заиста може поставити питање: где су и када ће доћи на ред велике теме наше откривене религије о висинама нашег побожанствењења у Христу Исусу, где су широки видници еклисиолошких догми о похристовљењу све стварности и учлањењу целог људског рода у Божју породицу у Христу Господу нашем? А заиста би тек таква проповед смела да се зове у потпуности хришћанском. Дакле, треба устати против једносмерности и осиромашености наше религиозне, тачније хришћанске тематике, а заложити се за што интегралније, целовитије проповедање хришћанства, где би се наша проповед обраћала целом човеку — уму, осећању, вољи, природном и натприродном у нама, души и срцу.

Да проповедници на проповедаоници не би постали професори догме ту је киригматичка теологија, која у многоне користи својим упутствима о томе проповедању. Док је спекулативна догма израбена на појмовима и логичким синтезама, то је и њена несрећа у томе да живи, како се каже, у логицизму, формализму, рационализму,

ноцизму, изван животне сфере, макар и *explicite*, дотле киригматичка теологија жели да у човеку пробуди његов целокупни животни динамизам. Стога у њену структуру улазе разни покретачи људске психе, при чему је тежиште на главном животном покретачу, на добру. Зато напушта пут анализирања појединих истина и грабења логичко-систематских творевина. Поједине истине жели да да животно и у повезаности са живом целином и у међусобном органском јединству. Ово зато што је у отеловљењу објављено натприродно добро, Христос, дошао до своје највеће видљиве егзистенцијалности, који са својим предживотом у пророштвима, са својим животним наступом, трпљењем, васкрсом, са својим мистичким наставком у Цркви поставља целокупни свет божанског и натприродног у видљиву и опипљиву димензију; стога он и претставља средишњу тачку киригматичке теологије. Натприродни извор благодати произлази из Пресвете Тројице и силази к нама, али ми томе извору благодати долазимо, наглашава киригматичка теологија, преко Речи која је постала тело, као што и у метафизици преко човека долазимо до Бога и до сазнања о Богу, а не директно од Бога. Киригматичка теологија, дакле, није метода, није начин проповедања. Она је киригматички садржај проповеди.

Једна од болести савременог проповедања, која изазива његову данашњу кризу је и у томе што се хришћанство често схвата као наука, као научни систем. Проповедају се хришћанске истине, Христова наука. Тако је цело хришћанство у проповедању превише интелектуализовано, као да је разум његов први домен. Заборавља се да је битни садржај хришћанства пре сам Христос, него ли Христова наука (1 Кор 2, 2). Врхунац откривења је сама личност Исуса Христа. Зато хришћанство није само „збир истина које треба веровати“; оно је освојеност Христом Исусом, љубав према Исусу Христу и поклоњеност Христу Исусу. Стога је битно у хришћанству то да своје земаљско постојање уградимо у један виши облик постојања, и то баш постојања у Христу Исусу. И сам Исус Христос није хтео да буде „пунина“ без нас (Еф 1,23 и др.), нити ми можемо бити „пунина“ осим у Христу Исусу (Еф 3,19; 4,13), кад ћемо, постепеним настојањем постићи највиши домет хришћанске егзистенције о којој говори ап. Павле: „Не живим више ја, него живи у мени Христос“ (Гал 2,20). Хришћанска проповед дакле мора да проповеда похристовљење свега створенога, посебно човека „у Христу Исусу — на славу Очево“.

У проблеме савременог проповедања спада и питање свиђања, допадања проповеди. Истина, ово питање је било постављено још у првој хришћанској заједници у Коринту, где је дошло до различитих мишљења о проповедању Павла и Апола. Њих обојица су проповедали Христа, али је била разлика, вероватно, само у начину проповедања. И Коринћани се деле... А поред свих настојања да јеванђелски проповедник омили слушаоцима, треба пазити „да не изгуби силу крст Христов“ (1 Кор 1,17). То би било једно од основних начела.

И Павле је преживео проблем свиђања речи Божје. То је било између Атине и Коринта, на његовом другом мисионарском путо-

вању. Обично се наступ ап. Павла у Атини (ДА 17,22-31) сматра његовим најуспелијим говором. То је могуће. Али не треба губити из вида да је сам Павле у 1 Кор 1-2 написао самокритику свог атинског проповедања, кад се био сасвим прилагодио атинској духовној елити. У говору није доспео ни да спомене Исуса Христа. А ми знамо да у Атину више никада није свраћао. Само неколико месеци касније, у којима је сазрело начело проповедања, у Коринту, Павле иде међу тзв. мали свет (1 Кор 1,26-31) и међу њима ништа друго не жели да зна осим „само Исуса Христа, и то распетог“ (1 Кор 2,2).

Како да се Божја мисао изрази људским језиком, који ће ту мисао најлепше, најподесније, најуспешније да пренесе срцу и души нашег савременика? Да, заиста постоји језик религије. То је језик слика, симбола, типова, језик који је Библија посветила и развила. Дух Свети је у Библији показао како Бог уме своју мисао да заодене у људску реч и да стварности другог света изрази нашим стварностима: невидљиво — видљивим, непролазно — пролазним, божанско — људским. Из Библије се, наиме, може научити да треба говорити конкретно, не апстрактно; једноставно, али узвишено . . .

У циљу савлађивања данашње кризе проповедништва многи предлажу специјалне студије Св. писма и литургије, у смислу каснијег пастирског искоришћавања. Истина, данас се врло мало зна о мистагогији као проповедном покушају заснованом на „мистеријској теологији“, која нас уводи у мистериј богослужбеног чина. Код ап. Јована и Павла (напр. Еф 3,9-12; Кол 1,18-20; 1 Кор 4,1 итд.), а затим код св. отаца мистериј значи план људског спасења. Зато израз „мистериј спасења“ значи читаво Христово деловање за спасење људи, а нарочито његов пасхални мистериј. И култни или богослужбени мистериј је такође Христово спаситељско деловање, уколико постаје видљиво и активно, делотворно у богослужбеном чину.

Нажалост, модерних мистагошких проповеди има врло мало, можда и стога што овај начин проповедања није довољно изграђен. Ако се жели да се богослужењем обогати проповед, онда га не смемо да посматрамо само као ризницу текстова. Истина, у последње време се у вези с богослужењем много говори о језику. Треба имати у виду да језик богослужења премашује појам богослужбеног језика. У богослужењу, наиме, уз језик речи постоји такође и језик ствари, покрета, боја, одела, богослужбеног времена итд.

У Св. писму треба, пре свега, тражити мудрост спасења — «*ἡ σοφία τοῦ σωτηρίας*» (Лк 1,77), јер оно заиста има моћ да човека умудри мудрошћу спасења (2 Тим 3,15). И зато „човек Божји“ — свештеник — упућен у Св. писмо, остаје „приправљен за свако добро дело“ (2 Тим 3,17), одн. наоружан, снабдевен, да би зато и био „добар слуга Христа Исуса“, који се њиме храни (1 Тим 4,6) стално, сваки дан. Њему је тада лакше да правом литургијско-библијском проповећу развија снажну свест верника, како би ови сами себе, као живо камење, уградиле у духовну кућу за свето свештенство, за приношење духовних и Богу угодних жртава у Исусу Христу (1 Петр 2,5), и од целог свог живота учинили богослужење (Рим 12,1). Јер цели људски живот добија евхаристијски значај, а кроз то се врши посвеће-

ње и похристовљење целе наше земаљске егзистенције и свега створења. Овоме и треба да је управљена права литургијска проповед.

Данас је прихваћена као опште призната чињеница да литургија и проповед чине једну целину, јер и литургијом и проповедањем Црква слави Бога и спасава душе. „Проповед не приступа литургији, она је иста литургија”, пише L. Bopp.²⁰⁾ Стога литургија гледа на проповед као на саставни део себе. Јер и проповедање је тајна, misterium, sacramentum. То је први и најдубљи појам о проповедању, каже Surlan Vagaggini,²¹⁾ свакако у општем смислу традиције: чулни и успешни знак натчулних стварности у економији спасења. Литургија, која је првенствено чин, actio, стилизован, са пуно симболике, тајанствености, зато и очекује од проповеди да све то тумачи. За узврат она проповеднику даје градиво за проповеди. Она му пружа и пластичност. Литургија с Библијом допуњава и прожима катихизис, који се сматра као најприкладнији *resumé* целе хришћанске науке. Литургија је, дакле, примењена догма. У њој се испреплићу слављење Бога и посвећење људи. Због тога се код неких аутора и говори о тзв. пасторалној литургији. Она је, дакле, драма коју верници не само гледају и слушају, него и сами у њој учествују. А све то им треба тумачити јер и она има свој апостолат који је дужна да врши.

На крају још треба нагласити и то да ће проповедници савладати кризу проповедања ако пре свега упознају савременог човека, како би знали да му се приближе. Само при томе треба да пазе да се не би удаљили од Христа. Да и њима не би слушаоци морали да поручују, као оно што некада многобошци рекоше Филипу: „Господине, ми би да видимо Исуса” (Јн 12,21).

²⁰⁾ L. Bopp, *Liturgie und Kerygma*, Freiburg I, 81.

²¹⁾ C. Vagaggini, *Il senso teologico della liturgia*, 666. Види у немачком преводу његово капитално дело: »Theologie der Liturgie«, Benziger Verlag Einsiedeln-Zürich-Köln 1959, 422 f.

DIE KRISE DER KANZELBEREDSAMKEIT UND DEREN PROBLEME

Schon einige Jahrzehnte wird es in der christlichen Welt über die Krise der Kanzelberedsamkeit gesprochen. Einerseits wird die Art der Predigt beanstandet und andererseits, wird es auf die zeitgemässe Probleme der Predigt hingewiesen. Auf der Suche nach dem Ausweg aus der Krise werden auch ihre Ursachen ergründet. Verschiedene Autoren deuten auf verschiedene Ursachen der Krise der zeitgemässen Kanzelberedsamkeit hin. Auf der Suche nach dem Weg der zur Lösung der Krise führt, ist es, indessen, erforderlich einen Rückblick auf die Natur der Erklärung der Worte zu tun, in den Kern der Sache einzudringen, erstens mit Rücksicht auf den Prediger selbst, danach auf die Umwelt in welcher gepredigt wird und schliesslich auf die Art und Weise auf welche gepredigt wird.

Das Wesen der Predigt besteht in der Übertragung des Gottes — Wortes in die Herzen der Menschen. Demzufolge müsste die Theologie des Predigens eine wissenschaftliche Begründung der Quintessenz, der Ursache, der Ziele, der Methoden und der Mittel zur Übertragung des Gottes-Wortes in die Herzen der Menschen sein und zwar auf Grund der Offenbarung. Denn predigen heisst das Gottes-Wort sprechen. Und dies heisst wieder dass der Prediger etwas überträgt was dem Gott gehört. Und eine Predigt ist die Wirkung Gottes, unter Mitarbeit der Menschen zur Rettung der Menschen. Dies ist der Wirkung der heiligen Geheimnisse ähnlich.

In der theologischen Reflexion über die Natur des Predigens steht auch die Erkenntnis, dass der Prediger aus den Menschen (Jer. 1,7) *causa instrumentalis* des Wortes Gottes auserwählt ist. Deshalb liegt die erste Quelle der Krise in der Disproportion zwischen der Grösse des Berufes und den wirklichen, konkreten Umständen und zeitlichen Möglichkeiten. Der Geistliche weiss, aber wie er die Disproportion beseitigen wird, welche zwischen der Erhabenheit der Gestalt des Gottes-Boten, so wie ihn Gott vergegenwärtigt hat, und der Wenigkeit der Dimensionen auf welche seine Persönlichkeit manchmal herabgesetzt wird.

Auch das tatsächliche Kennen der Umwelt hat seine Schwierigkeiten. Eine gewisse Askese würde am liebsten den Geistlichen in den Altar einsperren und ihm einen jeden Kontakt mit Menschen ausserhalb des Beichtstuhls verbieten. Eine andere Ansicht verlangt dass der Geistliche mit allen Manifestionen des zeitgemässen Lebens familiär vermenget werde, und zwar, nicht nur als Beobachter, sondern auch als Teilnehmer. Unterdessen, das Paradox des Lebens liegt eben darin, dass man in dieses, direkt von aussen nicht eindringen kann. In dieses soll man auf ganz anderen Wegen eindringen: durch Gedanken, Gemütsbewegung, Meditation, Gebet, indem man sich durch all dies in die Gottes-Höhen erhebt.

Was die Zuhörer anbelangt, die sollen nie den Eindruck haben, dass sie vom Prediger geringgeachtet, unterschätzt, verachtet werden.

Das kann vorkommen, wenn man zu ihnen ohne Vorbereitung spricht. Und ohne Vorbereitung ist es sehr schwierig eine gute Rede zu halten, innig, überzeugend, menschlich, mit Liebe und Achtung.

Damit die Prediger gut predigen könnten, ist es erforderlich, dass sie Christus und Seine Ideen kennen, beziehungsweise, dass sie die heilige Lehre kennen sowie auch den Menschen mit dem sie leben und an den sie sich wenden. Dazu gehört noch das Dritte: die Redebegabung und Redekunst.

Heute wird das Dogma ungern gepredigt. Und wenn es über Gott gepredigt wird, dann ist das der Gott der Theodizäe, Gott des menschlichen Verstandes, Gott der Philosophen. Dieweil, die Diener des Evangeliums sollen das Evangelium predigen, und das heisst, das christliche Mysterium, die lebende und unmittelbare Verbindung der Allerheiligen Dreifaltigkeit mit der Menschheit. Das Wort Gottes ist θεόπνευστος (Tim. 3, 16). Demzufolge ist heute das Dogma aufgefordert, aus der Schule und vom Lehrstuhl auf die Kanzel und in die Herzen der Menschen zu kommen. Es wird, also ein kerygmatischer Inhalt der Predigt verlangt.

Zur Beherrschung der heutigen Krise der Kanzelberdsamkeit werden, unter anderem, spezielle Studien der Heiligen Schrift und der Liturgie vorgeschlagen, es werden mystagogische Predigten verlangt, denn es besteht tatsächlich eine Sprache der Religion, Sprache der Bilder, der Symbole, der Typen, die Sprache, welche die Bibel geweiht und entwickelt hat. Darum übertrifft die Sprache des Gottesdienstes in allgemeinem den Begriff des amtlichen Gottesdienstesprache. Beim Gottesdienst gibt es, neben der Sprache der Worte, auch die Sprache der Sachen, der Bewegungen, der Farben, der Tracht, der Zeit des amtlichen Gottesdienstes u. s. w.

Чедомир Драшкович

КРИЗИС ПРОПОВЕДЫВАНИЯ И ЕГО ПРОБЛЕМА

Уже несколько десятков лет в христианском мире говорят о кризисе проповедывания. С одной стороны, ставится в упрек сам способ проповедывания, с другой же, указывается на современные проблемы проповеди. В поисках выхода из создавшегося кризиса, ищут и причины его вызвавшие. Разные авторитеты указывают на различные причины кризиса современного проповедывания. Между тем, в поисках пути, ведущего к решению кризиса, необходимо рассмотреть самую природу возвещения слова, вникнуть в суть предмета и то, прежде всего, в отношении самого проповедника, затем среды в которой проповедь произносится и, наконец, в смысле способа проповедывания.

Сущность проповедывания является водворение Слова Божия в сердца людей. А потому, теология проповедывания должна была бы быть научным обоснованием сути причин, целей, метода и средств водворения Слова Божия в сердца людей и построена неизменно на базе Божественного Откровения. Ибо, проповедывать, — значит возвещать Слово Божие. Это опять показывает что проповедник передает и сообщает нечто что принадлежит Богу. А проповедывание есть Божие делание для спасения людей, при их сотрудничестве. Оно подобно деланию Святых Таинств.

В теологической рефлексии о природе проповедника заложено так же и сознание что проповедник является избранником среди людей (Иер. 1.7), *Causa Instrumentalis* Слова Божия. А по сему, настоящий источник кризиса находится в диспропорции величины призвания и действительных конкретных условий возможностей данного момента. Но священник умеет устранить диспропорцию, существующую между грандиозностью лика посланника Божия, каким его задумал Бог, и ничтожностью мельчайших димензий к которым иногда сводится его личность.

И конкретное знание среды имеет свои трудности. Известное, в духе аскезы, мнение с радостью бы заперло священника в алтарь и запретило бы ему всякий контакт с людьми вне места совершения им исповеди. Другой же взгляд требует, чтобы священник был фамильярно включен в круговорот всех манифестаций современной жизни, не только как обычный зритель, но и как активный участник. Между тем, парадокс самой жизни заключается в том, что проникнуть в неё, непосредственно извне, нет ни какой возможности. Проникать в неё приходится совсем иными путями: мыслью, аффектом, медитацией, молитвой, восходя ими в горни в выси Божественного.

Что касается слушателей, то у них никогда не должно создаваться впечатление, будто бы, проповедник смотрит на них пренебрежительно, с недооценкой и презрением. Это может случиться, когда к ним обращаются не подготовившись. Вообще, без предвари-

тельной подготовки говорить хорошо, тепло, убедительно, человечно, с любовью и уважением, всегда трудно.

Чтобы проповедники хорошо проповедывали им необходимо познать Христа и Его идеи, т.е. познать науку и человека с которым они живут и к которому обращаются со своим словом. С этим конечно, сопряжены: сам дар слова и способность красноречия.

В наше время догмат проповедывается весьма неохотно. Если же и говорят о Боге, то Бог всегда выходит Богом теодициен, Богом человеческого разума, Богом философов. Однако, служители Евангелия должны проповедывать Евангелие, а это означает христианскую мистерию, живую и непосредственную связь Пресвятой Троицы с человечеством. Слово Божие, как известно, есть *θεολογος* (2. Тим. 3,16). А посему, в наше время, догмат, как таковой, из школ и научных кабинетов должен проследовать на кафедру для проповеди, в сердца людей. Совершенно очевидно, что нужна проповедь с кириматическим содержанием.

В целях устранения сегодняшнего кризиса проповедывания, кроме всего другого, предлагается и специальное изучение Священного Писания и литургии, подчёркивается необходимость современных мистагогических проповедей, т.к. ведь в самом деле, существует язык религии, язык изображений, символов, типов, язык, который Библия осватила и широко развила. А посему, язык богослужения превосходит понятие богослужебного языка. В богослужении, наряду с его языком, существует всегда и язык вещей, жестов, цвета, одежды, богослужебного времени и т.д.